

Н.В. Симоненко¹, А.Є. Наливайко¹, Ю.В. Ткалич²

¹Мезинський національний природний парк
вул. Деснянська, 49а, с. Деснянське, Чернігівська обл., 16212 Україна
e-mail: mezinpark@gmail.com

²Департамент агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації
Чернігівської області
проспект Миру, 14, м. Чернігів, 14000 Україна <https://doi.org/10.53904/1682-2374/2019-21/14>

РОЛЬ МЕЗИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В ЗБЕРЕЖЕННІ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ

Мезинський національний природний парк, заповідні території, флора, фауна, природоохоронні заходи

РОЛЬ МЕЗИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В ЗБЕРЕЖЕННІ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ. Н.В. Симоненко, А.Є. Наливайко, Ю.В. Ткалич. – У статті описано унікальність природного різноманіття території Мезинського НПП та розглянуто національний парк як резерват, де виконуються екологічні вимоги видів до умов мешкання і забезпечення ефективного захисту біорізноманіття.

РОЛЬ МЕЗИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В СОХРАНЕНИИ БИОРАЗНООБРАЗИЯ ЧЕРНИГОВО-СИВЕРЩИНЫ. Н.В. Симоненко, А.Е. Наливайко, Ю.В. Ткалич. – В статье описана уникальность природного разнообразия территории Мезинского НПП и рассмотрен национальный парк как резерват, где выполняются экологические требования видов к условиям проживания и обеспечения эффективной защиты биоразнообразия.

THE IMPORTANCE OF MEZYN NATIONAL NATURE PARK IN PRESERVATION OF BIODIVERSITY IN CHERNIHIV-SIVERSK REGION. N.V. Symonenko, A.Y. Nalyvaiko, Y.V. Tkalych. – The article describes the unique natural diversity of the territory of Mezyn NNP and represents the National Park as the reserve where ecological demands of species to the conditions of habitation and providing an effective protection of biodiversity are observed.

Сучасна мережа територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) загальнодержавного значення на українському Поліссі є значно репрезентативнішою, ніж та, що існувала в 1980-х роках. Сьогодні природно-заповідну мережу лише Чернігівської області складають 8 категорій об'єктів: Мезинський та Ічнянський національні природні парки, регіональні ландшафтні парки "Міжрічинський", "Ялівщина" та "Ніжинський", 449 заказників, 137 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки "Тростянець" і "Прилуцький", Менський зоопарк (Природно-заповідний фонд ..., 2018).

Створення природно-заповідних об'єктів є основним напрямком подолання екологічної кризи регіонів, збереження і відтворення біотичного різноманіття природного стану довкілля. На Чернігівщині, в басейні р. Десна, згідно Указу Президента України В. Ющенка № 122 від 10 лютого 2006 р. створений Мезинський національний природний парк (НПП). Загальна площа парку становить 31035,2 га. Метою функціонування НПП є збереження, відтворення та раціональне використання типових і унікальних природних комплексів Полісся, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення в регіоні (Положення ..., 2006).

Говорячи про роль природно-заповідних територій, варто відмітити, що НПП виконують багатогранні й важливі функції, в свою чергу, це дає можливість задовольнити екологічні, економічні, культурно-оздоровчі, естетичні потреби людини і суспільства; сприяють відтворенню природних ресурсів.

Процес становлення та діяльність Мезинського національного природного парку щодо збереження та відтворення біорізноманіття Новгород-Сіверського фізико-географічного району на сьогодні характеризується позитивними тенденціями. Працює 6

відділів: служба державної охорони; Хотинське та Рихлівське ПОНДВ; відділ науки, екоосвіти та рекреації; фінансово-економічний та господарський відділи. В структурі функціонує Мезинський археологічний науково-дослідний музей ім. В.С. Куриленка, який став візитівкою парку.

Згідно з Проектом організації території Мезинського НПП (Проект ..., 2011) проведено функціональне зонування території парку: заповідна зона (2450,9 га), зона регульованої рекреації (8443,3 га), зона стаціонарної рекреації (137,0 га), господарська зона (20 004,0 га).

Природні умови Мезинського НПП сприятливі для розвитку своєрідних рослинного і тваринного світу. Таке багатство флори і фауни пояснюється різноманіттям екоотопів. Через велику кількість ярів та балок (понад 1 км/км²) природна рослинність парку не утворює великих масивів, а розкидана по ярах, балках, заплавної частині, лісові насадження мають високу мозаїчність і складаються з 227 окремих ділянок, тому і зонування території було вільним, а не концентричним.

Мезинський НПП розташований у межах геоморфологічного району Новгород-Сіверської еродованої рівнини на правобережжі Десни, заплавна тераса якої досить широка (досягає 12 км), складена переважно з пісків, іноді глинистих пісків і суглинків. Заплава ріки на всьому протязі досить заболочена.

Переважаючим типом рослинності НПП є лісовий, де представлені дубові, липово-дубові, кленово-липово-дубові ліси, в яких дуб завжди формує перший ярус із домішками інших порід та зі значною кількістю вікових 200–300-річних дубів (заказник "Рихлівська дача"). Другий ярус створюють липа серцелиста та клен гостролистий. В лісах добре розвинуті яруси підліску та травостою (Карпенко, Лукаш, 2006).

Збереження видового різноманіття є одним із основних завдань Мезинського НПП. На його території зростає 987 видів спорових і судинних рослин, з них 772 види – судинні рослини (Карпенко, 2016). Тут виявлено 17 видів, занесених до Червоної книги України (2009), та 14 видів рослин, що підлягають регіональній охороні в Чернігівській області.

До додатку I Бернської конвенції (Конвенція ..., 1998) занесено 3 види, виявлених на території НПП – водяний горіх плаваючий *Trapa natans* L., сальвінія плаваюча *Salvinia natans* L. та юринея волошковидна *Jurinea centauroides* Klok. Reicheend, яка зростає у псамофітних угрупованнях соснових лісів та на узліссях.

З Європейського Червоного списку на території НПП відмічено 3 види, серед них щавель український *Rumex ucrainicum* Fisch. ex Spreng, глід український *Crataegus ucrainica* Rojark. та козельці українські *Tragopogon ucrainicus* Artemcz. До Червоного списку МСОП занесено глід український *Crataegus ucrainica* Rojark.

Досить цінними на території Мезинського парку є популяції реліктового виду страусового пера звичайного *Matteuccia struthiopteris* (6 місцезростань) та 3 популяції релікту льодовикового періоду – вільхи сірої *Alnus incana* (L.) Moench (Карпенко, 2016).

В Мезинському НПП наразі значиться 94 види тварин, які занесені до Червоної книги України (2009). З них 19 має статус зникаючих: *Bombus fragrans* (Pall., 1771), *Zygaena laeta* (Hübner, 1790), *Eudontomyzon mariae* (Berg, 1931), *Acipenser ruthenus* L., 1758, *Barbus borysthenticus* Dybowski, 1862, *Eupallasella percnurus* (Pallas, 1814), *Gymnocephalus acerinus* (Güld., 1775), *Pandion haliaetus* (L., 1758), *Milvus milvus* (L., 1758), *Circus macrourus* (S.G.Gmel., 1771), *Tringa stagnatilis* (Bechst., 1803), *Gallinago media* (Lath., 1787), *Numenius arquata* (L., 1758), *Numenius phaeopus* (L., 1758), *Coracias garrulus* L., 1758, *Acrocephalus paludicola* (Vieil., 1817), *Myotis dasycneme* (Boie, 1825), *Desmana moschata* (L., 1758), *Mustela lutreola* (L., 1761) (Літопис ..., 2018).

Із числа видів, які перебувають під охороною Бернської конвенції, на території Мезинського НПП виявлено 286, у Боннській конвенції значаться 108, у Європейському Червоному списку – 70, у Вашингтонській конвенції (CITES) – 35, у Червоній книзі МСОП – 37.

Вддовж східного та південно-східного кордону парку протікає р. Десна, близько 50 км заплави якої ввійшло до території парку. Іхтіофауна Десни та заплавних водойм відрізняється великим різноманіттям. До звичайних видів належить щука *Esox lucius*, плітка *Rutilus rutilus*, верховодка *Alburnus alburnus*, головень *Squalius cephalus*, окунь *Perca*

fluviatilis, йорж-носар *Gymnocephalus acerinus*. Рідкісними видами є минь річковий *Lota lota*, судак *Sander lucioperca*, в'язь *Leuciscus idus*, чехоня *Pelecus cultratus*. Одиначними екземплярами трапляється стерлядь *Acipenser ruthenus*, марена дніпровська *Barbus borysthenicus*, вугор річковий *Anguilla anguilla* та мінога українська *Eudontomyzon mariae*. Привертає увагу багаточисельність риб реофільного комплексу, таких як головень, білизна, йорж-носар, ялець звичайний, що є досить звичайними на території НПП. Це свідчить про гарну збереженість корінного руслу Десни (Літопис ..., 2018).

Загалом на території Мезинського НПП виявлено 354 види, які охоплені різномірною охороною. І хоч спеціальні заходи для охорони цих видів не розроблялися, все ж вони охороняються тут у комплексі як частина та складова природних систем. А для деяких видів розробляються рекомендації щодо охорони на території нацпарку.

Отож, раритетний склад флори і фауни Мезинського нацпарку свідчить про доволі високий статус цієї території, важливої для збереження біорізноманіття Чернігово-Сіверського Полісся. Для їх збереження необхідне вивчення різноманітності видів, складання списків видів, вивчення їх біотопів перебування, картографування, опис і збереження біотопів, а також вивчення динаміки їх стану.

Серед найнебезпечніших чинників, які мають негативний вплив, чи можуть впливати на природні екосистеми Мезинського НПП, виділимо наступні:

1) Біотичного характеру: зміна цінних природних екосистем, розвиток інвазійних процесів, поширення адвентивних видів флори і фауни, поширення хвороб і шкідників флори і фауни, зникнення вразливих видів флори і фауни, що занесені до різних переліків з особливим режимом охорони.

2) Абіотичного характеру: повені, ерозія ґрунтів, зсуви, снігопади, вітроломи.

3) Антропогенного характеру: забруднення природних екосистем, в тому числі й гідромережі, засмічення території, пожежі, самовільні рубки лісу, браконьєрство, випадки нападу свійських тварин на дрібну дику фауну, можливе господарське перевантаження деяких ділянок природних екосистем.

Тому працівники НПП щорічно зосереджують увагу на проведенні науково-дослідних і природоохоронних робіт, що стосуються зазначених чинників.

Частиною комплексу природоохоронних заходів, які проводяться на території Мезинського НПП з метою збереження стійкості насаджень, запобігання розвитку патологічних процесів у лісі, зменшення шкоди, що завдається шкідниками, хворобами, стихійними явищами та техногенними впливами, є вибіркові санітарні рубки. За час функціонування на території парку було проведено санітарно-оздоровчі заходи на площі 1113 га, заготовлено 22374 м³ деревини. Потреба населення в дровах задовольняється повністю.

Також, для профілактики виникнення лісових пожеж здійснюється ремонт протипожежних аншлагів та шлагбаумів на дорогах, що ведуть в лісові насадження з 1–3 класами природної пожежної небезпеки. Створюються мінералізовані смуги протяжністю 140 км. На балансі Мезинського НПП є два пожежних автомобілі та сформовані дві пожежні команди.

Саме створення Мезинського НПП дало унікальну можливість узгодити завдання охорони природи з потребами збалансованого використання природних ресурсів та відпочинком населення. Це підтверджується покращенням екологічної ситуації в районі, істотним скороченням браконьєрства, самовільних рубок, відновленням чисельності мисливської фауни, взятті під охорону оселищ рідкісних видів рослин, тварин, грибів та природних середовищ.

Таким чином, Мезинський національний природний парк, як найцінніший і найунікальніший об'єкт Чернігово-Сіверщини, відіграє дуже важливе значення у збереженні та відтворенні популяцій багатьох рідкісних видів, важливий регіон на шляху сезонних міграцій птахів та рукокрилих. Досягнення позитивних тенденцій в їх збереженні залежить від злагоджених дій працівників Мезинського НПП, місцевої влади, населення.

Карпенко Ю. О. Судинні рослини Мезинського національного природного парку. Чернігів : Десна-Поліграф, 2016. 100 с.

- Карпенко Ю.О., Лукаш О.В. Заповедники и достопримечательности природы общегосударственного значения. Черниговская область. *Фиторазнообразие Украинского Полесья и его охрана*. Киев : Фитосоциоцентр, 2006. С. 222–240.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). Київ : Мінекобезпеки України, 1998. 94 с.
- Літопис природи Мезинського НПП. Т. XI. Мезин, 2018. 495 с.
- Положення про Мезинський національний природний парк, затверджене наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 150 від 30.03.2006 р.
- Природно-заповідний фонд Чернігівської області. Чернігів : Десна-Поліграф, 2018. 127 с.
- Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів та об'єктів Мезинського НПП. Харків, 2011. У IV томах. Затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів № 39 від 07.02.2011 р.
- Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

Рекомендує до друку
Н.І. Ясинецька